

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

612

URAIA

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2019

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

1. Onesha kwa hoja nne namna gani raia wanaweza kushiriki katika Serikali za Mitaa.

Raia wanaweza kushiriki katika Serikali za Mitaa kwa kushiriki kikamilifu katika uchaguzi wa viongozi. Kupiga kura na kuchagua viongozi bora huwapa nafasi ya kuhakikisha wanawakilishwa na watu wanaojali maslahi ya jamii yao.

Raia hushiriki kupitia mikutano ya hadhara na vikao vya kijamii. Kupitia mikutano hii, wananchi hutoa maoni yao, kuuliza maswali na kutoa mapendekezo kuhusu maendeleo na changamoto zinazowakabili katika maeneo yao.

Raia hushiriki katika michango ya jamii na miradi ya maendeleo. Ushirikiano katika kuchangia rasilimali za kifedha, nguvu kazi au vifaa unasaidia kufanikisha utekelezaji wa miradi ya kijamii kama shule, barabara na vituo vya afya.

Raia pia hushiriki kwa kutoa taarifa na ushauri kwa viongozi wao wa mitaa. Kupitia taarifa sahihi za matatizo ya kijamii, raia huchangia katika kufanikisha maamuzi bora na kusaidia viongozi kushughulikia changamoto kwa wakati.

2. Bainisha vipengele vinne vya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania vyenye uhusiano na mada mbalimbali za somo la Uraia.

Katiba ina kipengele cha haki za binadamu ambacho kinahusiana na mada ya haki na wajibu wa raia. Haki hizi zinahakikisha uhuru wa mtu binafsi, usawa na haki ya kupata huduma za msingi.

Katiba ina kipengele cha mgawanyo wa madaraka kati ya mihimili ya dola. Hili linahusiana na mada ya utawala bora kwa sababu linasaidia kuzuia matumizi mabaya ya madaraka.

Katiba pia inahusiana na mada ya uraia kwa kuweka masharti ya nani anayeweza kuwa raia wa Tanzania. Hii inaweka msingi wa utambulisho wa kitaifa na wajibu wa kila raia.

Katiba inahusiana na mada ya uchaguzi na demokrasia kwa kuweka misingi ya namna ya kufanyika kwa uchaguzi huru na wa haki. Hili linahakikisha kuwa wananchi wanashiriki katika mchakato wa kuunda serikali yao.

3. Onesha umuhimu wa uhuru wa Mahakama kwa kutoa hoja nne.

Uhuru wa Mahakama unahakikisha kuwa haki inatendeka bila upendeleo. Mahakama huru huamua kesi kwa kuzingatia ushahidi na sheria bila kuingiliwa na mtu yeyote.

Uhuru wa Mahakama husaidia kulinda haki za binadamu. Mahakama huru inaweza kutoa uamuzi dhidi ya serikali au mtu yeyote anayekiuka haki za raia.

Uhuru wa Mahakama huimarisha demokrasia kwa kuhakikisha kuwa mihimili ya dola inafanya kazi kwa usawa. Mahakama huru inaweza kukagua vitendo vya Bunge na Serikali iwapo vinakiuka Katiba.

Uhuru wa Mahakama hujenga imani ya wananchi katika mfumo wa sheria. Wananchi huona kuwa Mahakama ni sehemu ya kupata haki na hivyo kuongeza ushirikiano wa jamii katika kuheshimu sheria.

4. Taja mambo manne ya kuzingatia katika kutumia kitabu cha kiada.

Kwanza, ni muhimu kuhakikisha kuwa kitabu cha kiada kinatumika sambamba na miongozo ya kitaifa kama vile muhtasari wa somo. Kitabu kinapaswa kufuatwa kwa kuzingatia mada na malengo yaliyopangwa na si kutumika kama mbadala wa muhtasari.

Pili, mwalimu anapaswa kukitumia kitabu cha kiada kama nyenzo ya kusaidia kufundishia na si kama chanzo pekee cha maarifa. Hii inamaanisha kuunganisha kitabu na nyenzo nyingine kama majarida, magazeti au taarifa kutoka kwenye jamii.

Tatu, ni lazima kuzingatia kiwango cha wanafunzi katika kutumia kitabu cha kiada. Mwalimu anapaswa kuchagua mada na mifano inayoendana na uelewa wa wanafunzi wake ili kuhakikisha ushiriki wao unakuwa wa ufanisi.

Nne, kitabu cha kiada kinapaswa kutumika kwa kuzingatia muda wa somo. Mwalimu anahitaji kupanga ratiba ya kufundisha ili aweze kushughulikia masomo yote yaliyomo ndani ya muda uliopangwa.

5. Orodhesha athari nne za kutokuwa macho na utamaduni wa kigeni nchini Tanzania.

Athari ya kwanza ni kupotea kwa tamaduni za asili. Kukosa umakini na kupokea tamaduni za kigeni bila kuchuja husababisha jamii kutoenzi mila na desturi zao za kitanzania.

Athari ya pili ni kuongezeka kwa mmomonyoko wa maadili. Watu hasa vijana huiga tabia zisizofaa kama ulevi, utovu wa nidhamu na ngono zisizozingatia maadili ya jamii.

Athari ya tatu ni kupungua kwa mshikamano wa kijamii. Kukumbatia tamaduni za kigeni kunaweza kuleta mgawanyiko baina ya watu wanaofuata tamaduni za asili na wale wanaopendelea tamaduni za kigeni.

Athari ya nne ni kudhoofisha uchumi wa ndani. Kutokutunza tamaduni za nyumbani kunafanya watu kupendelea bidhaa na mitindo ya kigeni, hivyo kupunguza thamani ya kazi za sanaa na bidhaa zinazotokana na utamaduni wa Tanzania.

6. (a) Toa maana ya zana za kufundishia na kujifunzia somo la Uraia, (b) Taja aina tatu za zana za kufundishia na kujifunzia kwa kutoa mifano.

(a) Zana za kufundishia na kujifunzia ni vifaa na nyenzo mbalimbali vinavyotumiwa na mwalimu na wanafunzi ili kurahisisha ufundishaji na ujifunzaji wa masomo ya Uraia. Zana hizi husaidia kufafanua dhana, kutoa mifano halisi na kuongeza uelewa wa wanafunzi.

(b) Aina ya kwanza ni zana za kuona kama vile ramani, picha na michoro. Vifaa hivi huwasaidia wanafunzi kuona mfano wa kile wanachojifunza.

Aina ya pili ni zana za kusikia kama vile redio na kaseti. Hizi huwezesha wanafunzi kusikia taarifa, mijadala au hotuba zinazohusiana na mada za uraia.

Aina ya tatu ni zana za kugusa na kushika, mfano vitabu na vijitabu vya kiada. Hizi huwaruhusu wanafunzi kusoma, kushika na kufanyia mazoezi dhana wanazojifunza.

7. Bainisha viashiria vya utandawazi kwa kutumia hoja nne.

Kwanza, kuenea kwa teknolojia ya mawasiliano ni kiashiria cha utandawazi. Matumizi ya simu za mkononi, kompyuta na intaneti yamerahisisha mawasiliano baina ya mataifa.

Pili, biashara za kimataifa ni kiashiria kingine. Nchi hufanya biashara kwa kuuza na kununua bidhaa na huduma kutoka sehemu mbalimbali duniani.

Tatu, mchanganyiko wa tamaduni ni dalili ya utandawazi. Watu huiga mitindo ya kigeni kama muziki, mavazi na vyakula na kuviunganisha na vya kwao.

Nne, uwepo wa mashirika ya kimataifa na mikataba ya kiulimwengu ni ishara ya utandawazi. Mashirika haya huchangia kuunganisha nchi katika masuala ya siasa, uchumi na utamaduni.

8. Taja sifa nne za malengo mahsusi katika Muhtasari wa somo la Uraia.

Malengo mahsusi yanapaswa kupimika. Hii ina maana kwamba matokeo ya kujifunza yanaweza kupimwa kwa kutumia mitihani au tathmini.

Malengo mahsusi yanapaswa kueleweka kwa urahisi. Wanafunzi na walimu wanapaswa kuyafahamu na kuyafasiri kwa uwazi.

Malengo mahsusi yanapaswa kufanikishwa kwa muda uliopangwa. Hii inahakikisha kwamba somo linafundishwa kwa kufuata ratiba na muda rasmi wa masomo.

Malengo mahsusi yanapaswa kuendana na kiwango cha wanafunzi. Malengo haya huchukulia uelewa wa wanafunzi na uwezo wao ili kuepuka changamoto zisizohimilikwa.

9. Kwa kutumia hoja nne, kuonesha umuhimu wa nukuu za somo kwa mwalimu wa somo la Uraia.

Nukuu za somo husaidia mwalimu kueleza dhana kwa usahihi. Nukuu hizi huonyesha maneno halisi ya vitabu, sheria au Katiba na hivyo kupunguza makosa ya tafsiri.

Nukuu hutoa uthibitisho wa hoja. Mwalimu anapotoa nukuu kutoka kwenye chanzo kinachoaminika, wanafunzi huamini zaidi na kuelewa hoja zinazofundishwa.

Nukuu huchochea utafiti zaidi. Wanafunzi wakiona marejeo, hupata hamasa ya kwenda kusoma zaidi ili kuongeza maarifa yao.

Nukuu huimarisha umahiri wa mwalimu. Mwalimu anayenukua huonekana mwenye maandalizi mazuri na anayejua vyanzo sahihi vya maarifa.

10. Taja manufaa ya maswali ya kuchagua katika somo la Uraia kwa kutumia hoja nne.

Maswali ya kuchagua hupima maarifa kwa urahisi. Yanaruhusu wanafunzi wengi kufanya mtihani kwa muda mfupi.

Maswali ya kuchagua hupunguza upendeleo wa ukaguzi. Kwa sababu majibu huwa ni ya moja kwa moja, kila mwanafunzi hukaguliwa kwa usawa.

Maswali ya kuchagua huchochea kumbukumbu ya haraka. Wanafunzi wanahitaji kukumbuka dhana au taarifa kwa usahihi bila maelezo marefu.

Maswali ya kuchagua hurahisisha ukusanyaji wa takwimu za matokeo. Kwa kuwa majibu ni ya moja kwa moja, inarahisisha kutambua maeneo yenye udhaifu au uimara wa wanafunzi.

11. Fafanua kwa kutumia hoja tano umuhimu wa ushindani wa kidemokrasia katika siasa ya vyama vingi nchini Tanzania.

Ushindani wa kidemokrasia unaongeza uwajibikaji wa viongozi. Wakati vyama vingi vinashindana kuunda serikali, viongozi hufanya kazi kwa bidii ili kuhakikisha wanasalia madarakani kwa ridhaa ya wananchi, na hivyo kuepuka vitendo vya uvivu na matumizi mabaya ya madaraka.

Ushindani wa kidemokrasia huimarisha uhuru wa wananchi. Wananchi wanapewa nafasi ya kuchagua viongozi wao kupitia vyama tofauti, jambo linalowawezesha kuwa huru kuamua mustakabali wao bila kulazimishwa na chama kimoja.

Ushindani wa kidemokrasia huchochea maendeleo ya sera bora. Vyama mbalimbali vinaposhindana, huandaa sera na mipango bora ya maendeleo ili kuwashawishi wananchi, na hatimaye nchi inanufaika na mawazo mapya na bunifu.

Ushindani wa kidemokrasia huimarisha mshikamano wa kisiasa. Wakati vyama vingi vinashindana kwa njia ya amani na kufuata sheria, huchangia kuimarisha mshikamano na amani ya taifa kwa kuwa kila chama hupata nafasi ya kushiriki kwenye mfumo wa siasa.

Ushindani wa kidemokrasia huimarisha uwakilishi mpana wa wananchi. Kupitia vyama vingi, makundi mbalimbali ya kijamii hupata nafasi ya kushiriki siasa, jambo linalosaidia kuhakikisha sauti ya kila kundi inasikika na kuzingatiwa.

12. Chambua athari tano za ukiukwaji wa haki za watoto ndani ya familia.

Ukiukwaji wa haki za watoto ndani ya familia unaweza kusababisha upungufu wa elimu. Watoto wanaponyimwa haki ya kusoma, hukosa maarifa na ujuzi unaohitajika ili kujikimu maishani na kuchangia katika maendeleo ya taifa.

Athari nyingine ni kudorora kwa afya ya mtoto. Familia inaposhindwa kutoa chakula bora, huduma za afya na malezi ya msingi, watoto hukua wakiwa dhaifu na wanakuwa hatarini kupata magonjwa.

Ukiukwaji wa haki huathiri kisaikolojia. Watoto wanaonyanyaswa au kunyimwa upendo na heshima hujiona hawathaminiwi, jambo linaloweza kusababisha matatizo ya kisaikolojia na kushindwa kushirikiana vizuri na jamii.

Pia kuna hatari ya kuharibika kwa maadili ya mtoto. Watoto wanaonyimwa mwongozo wa kimaadili na malezi bora hukua wakiwa na mienendo mibaya kama vile uhalifu, ulevi au matumizi ya dawa za kulevya.

Athari nyingine ni kuongezeka kwa umasikini wa vizazi. Watoto wanaonyimwa haki zao hukua wakiwa watu wazima wasiokuwa na elimu na ujuzi, hivyo kushindwa kujiajiri au kupata kazi nzuri, na kuendelea mzunguko wa umasikini.

13. Kwa kutumia hoja sita, kueleza namna Tanzania inavyonufaika na uchumi wa soko huria.

Tanzania inanufaika kwa kuongezeka kwa uwekezaji wa kigeni. Uchumi wa soko huria unatoa uhuru kwa wawekezaji kutoka nje kuwekeza nchini, jambo linaloongeza mitaji, ajira na teknolojia mpya.

Soko huria huongeza upatikanaji wa bidhaa na huduma mbalimbali. Wananchi hupata fursa ya kuchagua bidhaa kutoka ndani na nje ya nchi, hali inayoongeza ubora wa maisha yao kwa kuwa na chaguo nyingi.

Uchumi wa soko huria unachochea ushindani wa kibiashara. Wafanyabiashara hushindana kwa kutoa bidhaa na huduma bora kwa bei nafuu, jambo linalowanufaisha wananchi kwa kupata huduma bora kwa gharama ndogo.

Soko huria huchangia ukuaji wa teknolojia na uvumbuzi. Wafanyabiashara hulazimika kutumia mbinu na teknolojia za kisasa ili kushindana kimataifa, na matokeo yake taifa linafaidika na maendeleo ya kiteknolojia.

Uchumi wa soko huria huongeza mapato ya serikali kupitia kodi. Biashara nyingi zinapofanyika kwa uhuru, serikali hupata mapato makubwa kutoka kwa kodi za bidhaa na huduma, na kutumia mapato hayo kufadhili miradi ya maendeleo.

Pia soko huria huimarisha uhusiano wa kimataifa. Tanzania inaposhiriki kwenye biashara ya kimataifa, hujenga urafiki na ushirikiano na mataifa mengine, jambo linaloongeza nafasi za kiuchumi na kidiplomasia.

14. Eleza mambo matano ya kuzingatia wakati wa kufundisha stadi katika somo la Uraia.

Kwanza, mwalimu anapaswa kuzingatia kiwango cha wanafunzi. Stadi zinapaswa kufundishwa kulingana na umri na uwezo wa wanafunzi ili kuhakikisha wanaelewa na kuzitumia ipasavyo.

Pili, ni lazima kuzingatia ushiriki wa wanafunzi. Somo la Uraia linahitaji mbinu shirikishi ili wanafunzi wajihusishe kikamilifu kwa kutoa mawazo na kushiriki mijadala.

Tatu, mwalimu anatakiwa kutumia mifano halisi kutoka kwenye maisha ya kila siku. Hii huwasaidia wanafunzi kuelewa kwa undani stadi wanazojifunza na namna zinavyoweza kutumika katika maisha yao ya kila siku.

Nne, mwalimu anapaswa kuzingatia muda wa kufundisha. Stadi zinahitaji muda wa kutosha ili wanafunzi waweze kufanya mazoezi ya kutosha na kupata ujuzi unaotarajiwa.

Tano, ni muhimu kutumia nyenzo na mbinu mbalimbali za ufundishaji. Kupitia zana za kufundishia, michezo ya kuigiza na mijadala, mwalimu huimarisha uelewa wa wanafunzi katika stadi za uraia.

15. Chambua mambo sita muhimu ya kuzingatia wakati wa kutengeneza zana za kufundishia.

Ni muhimu kuzingatia gharama nafuu. Zana za kufundishia zinapaswa kutengenezwa kwa kutumia malighafi zinazopatikana kwa urahisi na zisizo na gharama kubwa ili kuhakikisha upatikanaji wake ni wa kudumu.

Ubora wa zana ni jambo la msingi. Zana zinapaswa kuwa imara, bora na zinazodumu kwa muda mrefu ili ziweze kutumika mara nyingi bila kuharibika haraka.

Ni lazima kuzingatia usalama wa zana. Zana za kufundishia zisihatarishe afya au maisha ya wanafunzi, hivyo zinapaswa kutengenezwa kwa vifaa salama na rafiki kwa mazingira.

Zana zinapaswa kuendana na malengo ya somo. Hii inamaanisha kuwa zana ziwe na uhusiano wa moja kwa moja na mada zinazofundishwa, ili kuimarisha uelewa wa wanafunzi.

Zana zinapaswa kuwa rahisi kutumia. Mwalimu na wanafunzi wanapaswa kuzitumia bila ugumu mkubwa ili ziwe na manufaa ya moja kwa moja katika somo.

Mwisho, zana zinapaswa kuzingatia mazingira ya wanafunzi. Zana ziweze kueleweka na kukubalika kwa wanafunzi kulingana na utamaduni, lugha na hali zao za kimaisha.

16. Fafanua misingi sita ya kufuata wakati wa kufanya tathmini katika somo la Uraia.

Msingi wa kwanza ni uwazi. Tathmini lazima ifanyike kwa njia inayojulikana na kueleweka kwa wanafunzi ili kuepuka upendeleo au maamuzi ya kificho.

Msingi wa pili ni uhalisia. Tathmini inapaswa kuonyesha kwa usahihi ujuzi, maarifa na stadi ambazo mwanafunzi amepata kutokana na somo.

Msingi wa tatu ni uendelevu. Tathmini isifanyike mara moja pekee, bali ifanyike mara kwa mara ili kufuatilia maendeleo ya mwanafunzi hatua kwa hatua.

Msingi wa nne ni usawa. Wanafunzi wote wanapaswa kutathminiwa kwa njia moja na kwa viwango sawa ili kuzuia upendeleo na kuhakikisha haki.

Msingi wa tano ni ushughulikaji wa ujuzi wa aina mbalimbali. Tathmini inapaswa kupima si maarifa ya kitaaluma pekee, bali pia uwezo wa vitendo, mitazamo na maadili ya wanafunzi.

Msingi wa sita ni maoni ya mrejesho. Tathmini inapaswa kutoa mrejesho kwa wanafunzi na walimu, ili kujua nguvu na udhaifu wao na hivyo kuboresha mbinu za ufundishaji na ujifunzaji.